

Mindezek a viták természetesen nemcsak arról szólnak, hogy „kinek van igaza”, hanem arról is, hogy mekkora lehet az egyes tankönyvek tartalmi mozgásterére a „többség álláspontjától” való eltérés tekintetében. Milyen mértékig védi a sajtószabadság, a világnézetek egyenlőségének elve azokat a – törvényileg még nem büntethető, de sokak szerint tankönyv-szövegektől, részben közpénzből mégsem finanszírozandó – álláspontokat, melyek megzavarhatják egy-egy ország egyes világnézeti, felekezeti, politikai csoportjainak békéjét?

Napjainkban egy az első világháború után megindult folyamat betetőzésékként nemcsak az országokon belüli csoportok közötti megértés elősegítése (vagy az ellenkező tevékenység korlátozása) vált a nemzeti tankönyvpolitikák céljává, hanem a nemzetközi tankönyvvezetetés révén a külföldi tankönyvek is a nemzeti oktatási minisztériumok figyelmébe kerültek, sőt az európai integrációs intézmények is kidolgoztak ajánlásokat.

Ki és milyen rendszerben fogadja el a tankönyveket, s az elfogadás hiánya a bevezetés tilalmát jelenti-e, vagy csak az állami pénzügyi támogatás megvonását – általában törvényben, néhol miniszteri rendeletben rendezett kérdés. Van, ahol ezt a miniszteriális apparátus végzi, van, ahol elkülönített – szakmai és politikai erőviszonyok alapján kinevezett – tankönyvtanács, vagy más pufferszervezet, másutt – és rövid ideig a magyar történelemben is – egy-egy nagytekintélyű szakmai szervezet engedélyezi a tankönyveket. Van, ahol a piac látszólag elvégzi az engedélyeztetést – azaz a monopolkiaadók apparátusa, a szakmai szervezetek, a kritikusok bírnak döntő befolyással. Értelemszerűen eltérés van iskolafokozatonként is: más a helyzet alapfokon és középfokon, megint mások a szereplők a szakoktatásban, s mások az autonómiával rendelkező felsőoktatási intézményekben.

Az oktatáspolitikai – azáltal, hogy tantervpolitikai vagy tanügyigazgatási eszközökkel, esetleges szakmai konszenzussal – megkövetelheti, hogy az egész tankönyvcsoomag, vagy annak valamekkora hányada álljon készen a bevezetés pillanatában, s a könyvek folyamatos elérhetősége garantált legyen, szabályozhatja, hány (és milyen tökérejtű) kiadó élhet meg a tankönyvpiacra. Ugyanakkor a tankönyvkiadás nemcsak „személytelen üzlet”, hanem szakmai ambíciók terepe, s a viszonylag olcsó és egyszerű számítógépes szerkesztés elterjedése óta számos értelmiségi függetlenedési törekvésének természetes eszköze is. Azok az értelmiségi csoportok, vagy iskolák, melyek a kisebb kiadókban érdekeltek – különösen átmeneti időszakokban – érdekeltek a korlátok puhításában.

A tankönyvek terjesztése is a szabad piac és az állami ellátási felelősség jellegzetes átfedési területe. Számptalan variáció létezett már kontinensünkön és hazánkban: a

kedelem esetleg papíráru-kereskedelem játszott a meghatározó szerepet, az egyes kiadók által megvalósított terjesztőrendszeren át, a pedagógusok érdekeltségén (vagy a velük szemben alkalmazott adminisztratív kényszeren) alapuló megoldásig. Az ehhez kötődő érdekek megint nemcsak üzleteik, hanem szakmapolitikai és társadalompolitikaiak is: nyilván más a terjesztési mechanizmusa a piaci árú, vagy dotált tankönyvnek, más az egyszer használatos munkafüzetnek, mint a használat után begyűjtendő és a következő nemzedéknek továbbadandónak.

Törvény rendezi – és helyi erőviszonyok döntenek el –, hogy kik választanak az elfogadott tankönyvek közül: a fenntartók vagy a szülők, a tantestületek vagy szakmai munkaközösségek, esetleg az egyéni pedagógusok. Ezek a döntések rendkívüli következményekkel járhatnak. Megszabhatják az egyes iskolák eszmeiségét, profilját, szelektívabbé, vagy egyenlőségelvűvé tehetik azokat, kiterjeszthetik a tanári szabadságot, vagy módszertani diktatúrát vezethetnek be. Szinte mindenütt létezik – megfelelő folyóiratváltóként intézményesült – tankönyvkritika, mely időről időre kicsap a szakfolyóiratok nyugodt világából, s a tankönyvek egésze vagy inkriminált mondatai, esetleg szemléleté értelmiségi beszédtemák tárgyává, napilap-, hetilapcikké válik. Gyakran pedagógiai kutatások tárgya, hogy melyik tankönyvvel, milyen módszerrel milyen eredményeket, milyen tudásszinteket érnek el az egyes iskolák. A nemzeti tudásstandardokat megállapító kutatócsoportok erősen hathatnak a tankönyvkiadókra és viszont. Hasonlóképpen a tantervpolitika formálói szakmai és politikai csoportok állandó kölcsönhatás-kapcsolatban állnak a „tankönyvesekkel” – átválthatnak vagy átháríthatnak szakmai és politikai vitákat, erőviszonyaik alapján különbözőképpen alakulhat a tanterv és tankönyv viszonya. Nyilván másféle a viszony, ahol országos alaptantervekkel, ahol kerettantervekkel, s ahol részletes tantervekkel kell számolniuk a tankönyvkészítőknek.

A tankönyv az oktatás egyetlen olyan tárgyiasult eleme, amellyel a szülő szinte bizonyosan találkozik. A tankönyv a tantervek, szakmai viták tárgyiasult dokumentuma; a szülővel, a közvéleménnyel szemben önállóan kell megállnia a lábán.

Mindezek a jelenségek és konfliktusok minden európai országra igazak. A konfliktusok azonban fokozottak egy olyan oktatáspolitikai rendszerben, mint a milyen a nyolcvanas-kilencvenes évek magyar oktatási rendszere, mely mindezen tekintetben rohamos átalakulás alatt van.

Akárki, akármit is mond: a Gutenberg-galaxisnak még nincs vége, s a tankönyv mind tartalmában, mind létrejöttének folyamatában méltó tárgya egy oktatáspolitikai elemzésnek.

Nagy Péter Tibor

INTERJÚ

TANKÖNYVEK A PIACON

Itt következő interjúinkkal a tankönyvkiadás műhelyeibe szeretnénk bevezetni olvasóinkat. Három olyan kiadó képviselőjét kerestük fel, amelyek intézményük hagyományait, anyagi lehetőségeit, tárgyi és személyi feltételeit, és mindezek következtében a tankönyvkiadásban jelenleg betöltött szerepüket illetően is különböznek. Arra voltunk kíváncsiak, hogyan boldogulnak a tankönyvkiadás új, sokszínű piacán.

Danka Attila, A Nemzeti Tankönyvkiadó marketingigazgatója

EDUCATIO: Hogyan működött a kiadó az egyeduralom időszakában?

DANKA ATTILA: Menjünk vissza 1988–89-re, ezek voltak az utolsó ilyen évek. Ekkor még a kiadó 100 százalékgig uralta a tankönyvpiacot, az egyetemi jegyzet és tankönyvpiacot is. Évente mindent összevetve 20–25 millió könyv fogyott el. Pontosan nem is tudom mennyi, mert jegyzetekből több mint 7000 volt, egyetemi tankönyvekből pedig legalább 600 féle. A kiadó létszáma ekkor 200 felett volt. Mostani életünkre nagy hatással van az a tény, hogy a kiadónak sohasem volt komoly alaptőkéje. Akkoriban nem is volt rá szükség, mert feladatfinanszírozás volt, vagyis a minisztériumnak minden évben be kellett nyújtani, hogy a kiadó finanszírozás volt, vagyis a minisztériumnak minden évben be kellett nyújtani, hogy hányféle tankönyvet akarunk kiadni, milyen példányszámban, és azok mennyibe kerülnek. Ezt a minisztérium megnézte, majd a szükséges pénzt a megfelelő ütemezésben megkapta a kiadó. Volt egy ív/ár rendelet, amit 1952-ben hoztak, aszerint kellett a tankönyv árát kikalkulálni. 50 fillér/ív volt az általános iskolai könyvek ára, 80f/ív a középiskolai könyvek ára, és 1.50f/ív az egyetemi könyvek ára. Pl. egy elég vaskos egyetemi tankönyv 25 Ft-ba került. Az általános iskolai tankönyvek általában 6–8 Ft-osak voltak. Az átlagár 12.50 volt. Még akkor is, amikor már egy gombóc fagyalt is 10 Ft felett volt. A könyv tényleges árához viszonyított különbséget pedig mindig kifizette az állam. Manapság sokan azt mondják, hogy drágák a tankönyvek, igen drágák, de nem szabad az akkori árakhoz viszonyítani.

Három évvel ezelőtt szabadították fel az árképzést, illetve akkor engedték meg, hogy más kiadók is kiadhassanak tankönyvet. Addig ez a fajta áralkalkuláció volt érvényben és az egyetlen tankönyvkiadó a miénk volt. Ettől kezdve drasztikusan megváltozott a helyzet. Egyrészt azért, mert ez a finanszírozási rendszer megváltozott. A minisztérium még adott pénzeket, de már nem olyan nagyságrendben és időben nem úgy ütemezve, ahogyan szükség lett volna rá. Inkább úgy, ahogy a minisztérium pénzügyi helyzete megengedte. Ebből a pénzügyi gondjaink voltak. Szeptemberben jelennek meg a könyvek, ezért a nyomdászamlákat

minisztérium azonban nem fizetett, így mi sem fizettünk a nyomdának. Körülbelül negyven nyomdával állunk kapcsolatban. Annyira széles a profil, hogy egy-egy nyomda nem tudná megcsinálni az összes tankönyvet, így viszont versenyeztetjük a nyomdákat. A kiadónak nincs saját nyomdája, mivel pénze sincs rá.

E: Milyen változások történtek 1990-ben?

D A: Akkor kerültünk a jelenlegi helyünkre. Nem volt komoly alaptóknék, így ebben az épületben csak albérlők vagyunk. Annyi pénzért, amennyi nekünk volt, csak ilyen szintű helyet tudtunk megfizetni. Erre azért került sor, mert a minisztérium 1990 szeptemberében bejelentette, hogy az év december 31-ig költözzünk ki az épületükből, mert nekik kell a hely. Egy kiadónak helyet változtatni az utolsó negyedévben, amikor zajlik a tankönyvek terjesztése, amikor a következő év előkészítése folyik, igencsak nehéz helyzet volt. Olyan helyet kellett keresni, ami megfelel, és amit ki tudunk fizetni. Ez egyfajta demonstráció is volt a minisztérium részéről, meg akartak szabadulni attól a kiadótól, amelyik akkor még a piac nagyobbik felét uralta. Mostanában piszkálnak bennünket, hogy sok a nyereségünk. Igen, mert a kiadó nem szórta el a pénzt. Annak ellenére, hogy az éves árbevételünk 2 milliárd felett van, nincs egyetlen személygépkocsink sem. Abszolút takarékosan élünk. Az volt az elképzelésünk, hogy saját székházat szeretnénk, hogy a kiadó méltó helyen tudja fogadni a dolgozóit és a vásárlóit. Vettünk egy munkásszállót a Szobránc utcában, ami most felújítás alatt van. Ez lesz a székházunk októbertől. Ebben lesz egy 100m²-es bemutatótermünk, és itt nyitjuk meg az ország legnagyobb tankönyvboltját. Ha valaki ír, hogy erre és erre a tankönyvre szüksége van, akkor postán el tudjuk neki küldeni bárhová.

1990-ben tehát ki kellett költöznünk, megszűnt a korábbi finanszírozási rendszer, megjött a konkurencia, csődbe mentek a terjesztők. Emellett a raktáreépületet is a terjesztőé volt, így Budaörsön a 15.000m²-es raktárunkat ki kellett üríteni, és egy másikat kellett keresni. Korábban egyáltalán nem volt propaganda, marketing, talán összesen három ember foglalkozott a kereskedelemmel. A minisztérium megmondta, hogy ki terjesztheti a tankönyvet. Budapesten az Állami Könyvterjesztő, vidéken a Műveltség Könyvterjesztő Vállalat.

1990-ben pályázatot írtunk ki, és teljesen új terjesztői hálózatot kellett kiépítenünk. Nekünk jelenleg is 1421 féle tankönyvünk van. Ennek a rendszernek a megtanulása nem kis munka, itt nagyon fontos a pontosság. Nálunk az, hogy történelemkönyv, nem mond semmit, mert van 15 féle, vagy pl. matematikakönyvből 30 féle van. A tankönyvterjesztésnek az a legnagyobb átka, hogy itt csak 100%-os pontossággal lehet dolgozni. Ki kellett tehát építeni egy teljesen új terjesztői hálózatot, raktárakkal együtt. Fel kellett építeni egy teljes kereskedelmi részleget, ami korábban nem volt, és ezzel párhuzamosan kezdtünk könyvesboltokat is építeni. Bérleti jogokat vásároltunk, most négy boltunk van. Kettőben csak szabadkiadványokat árusítunk viszonteladóknak, magánszemélyek is vásárolhatnak. Vidéken nincs boltunk. Annak idején kértük az Október 6-a utcai tankönyvboltot és a Pedagógus Könyvesboltot, de csak az utóbbit kaptuk meg. A terjesztésre pályázatot írtunk ki, különböző cégek nyertek, bár volt, akitől azóta már el kellett búcsúzni, mert nem végeztek megfelelő munkát. Jelenleg hat nagykereskedőnk van. Ez területi elven szerveződik, egy nagykereskedőhöz 3–5 megye tartozik. A megrendelések hozzájuk futnak be, összegyűjtik, majd beküldik nekünk, és mi összegezzük. Ennek alapján tudjuk, hogy milyen példányszámban kell gyártanunk a tankönyveket. A terjesztő feladata, hogy szerződést köt az iskolákkal, kiszállítja a tankönyveket, beszedi a pénzt, a maradék tankönyveket visszazállítja, valamint gondoskodik az évközi árusításról. Jutalékos rendszerben fizetünk nekik.

E: Hány szerzővel dolgozik a kiadó, hogyan válhat valaki szerzővé?

tokat alaposan átnézik a szerkesztők. A szerkesztőnek rendkívül nagy szerepe van abban, hogy jó könyv jelenjen meg. A kiadó nem írja át a könyvet, csak javaslatokat tesz a javításokra. Régebben volt egy „kiváló” intézmény, az OPI, ide kellett benyújtani az új könyveket. Az OPI megszabta, hogy az adott könyvben mi szerepelhet, tehát ő gyakorolta a szakmai felügyeletet. Volt olyan könyv, amiben pl. a Himnusznek hiányoztak bizonyos versszakai, mondjuk az a rész, ahol a nemzethalál szerepelt, abból a megfontolásból, hogy ez nem fér össze a szocialista emberképpel. Ez a fajta tartalmi felügyelet teljesen megszűnt. A tartalmi felelősség a kiadóé lett. Személyi ügyekben is gyakran az OPI döntött, ő adta meg a szerzők neveit. A tankönyvkiadásban mindig volt politikai nyomás, arra vonatkozóan, hogy kinek a könyvét jelentetik meg, és mit lehet abban írni. A korábbi időszakban 8–9000 szerzője volt a kiadónak, ehhez még hozzávehetjük a grafikusokat, így hozzávetőleg 10.000-es szerzőgárdával álltunk kapcsolatban. A szerzői jogdíjazást rendelet szabályozza, ami nem változott a korábbi időkhöz képest. A szerzőket egyszeri juttatással fizettük ki. Ennek az a lényege, hogy a szerzőtől meg lehet venni a könyvet, maximum négy évre, és egy összegben fizetnek neki. Emellett van egy ív/ár kategória is. Egy ív 1500 Ft. Ez már természetesen változott, régen néhány 100 Ft volt, ma már több ezer. Ez a fajta rendelet a mai napig él, de eszerint már nem sokan kötnek szerződést, mert a szerzők nem adják el a könyveiket. Most a szerzők százalékot kapnak, a fogyasztói ár 4–8 százalékát, valamint megszabják, hogy erre hány évig tartanak igényt, és hány kiadása lehet a könyvnek.

E: Hogyan történik egy tankönyv árának a kiszámítása?

D A: Tankönyvek árkalkulációjánál ív/ár megállapítás volt 1990-ig. Ma ez egy bonyolult rendszerre vált. Az ár tartalmazza a tankönyv kiadásában és terjesztésében közreműködők költségeit, tehát benne van a nyomda, benne van a kiadó és benne van a terjesztő is. Természetesen a példányszám az egyik legmeghatározóbb elem az árkalkulációban. Pl. vannak olyan könyvek, amik nem igazán jó minőségűek, mégis drágák az alacsony példányszám (500–1000) miatt. Ma már egyáltalán nem működik az ár/ív számítási módszer. A kiadó alapvetően önköltségi árakat számol. Ez azért érdekes, mert pl. nyugaton nem önköltségi árakat alkalmaznak, hanem azt mondják, hogy x összegbe került a tankönyv és aztán egy szorzót alkalmaznak, ami általában 5–7. Külföldön ezért olyan drágák a könyvek. Ők megtehetik, hogy a könyveik még egy-két év múlva is raktáron álljanak.

A kiadónál egy tankönyv most átlagosan 170 Ft. A kiadó haszonkulcsának 15% a felső határa. Mivel az árainkat igyekszünk csökkenteni, nagyon sok olyan könyvünk van, amin nincs ekkora haszon, csak mondjuk 10%. Egyébként eladhatatlanok lennének a termékeink. Most kitaláltunk egy olyan megoldást, hogy létrehozunk egy 10 millió Ft-os missziós alapot, amire belső pályázat útján lehet jelentkezni. Ez azt szolgálja, hogy ha egy könyv 1000 Ft-ba kerülne, de annyira nem lehet eladni, megnézzük, hogy mennyit lehet kérni érte. Mondjuk 500 Ft-ért már el lehet adni. Akkor megvizsgáljuk, hogy hány példányra van szükség, és a hiányzó pénzt az alaptól finanszírozzuk. Azt, hogy egy könyvet mennyiért lehet eladni, a nagykereskedőink meg tudják állapítani. Pl. megmondják, hogy ha van egy 10 íves, négyzsinés, puha vagy kemény kötésű könyv, akkor ez körülbelül milyen árstruktúrában mozog. A kiadónak is vannak tehát visszajelzései erről, hiszen raktárról forgalmazunk 450–500 szabadkiadványt, és pontosan látjuk, hogy melyek azok, amelyek nem mennek el, azért mert magas az árak. Lehet látni, hogy ha jó a könyv és csökkentjük az árát, akkor jobban veszik.

E: Mi a véleménye a tankönyv árának maximalizálásáról?

D A: A tankönyvek árának maximalizálása csak a kisebbik gond, itt inkább azzal van gond,

tankönyveket kifejlesztettük, akkor ilyen fajta szabályozásról még szó sem volt. Ha ezt előre tudtuk volna, akkor nem fektettünk volna pénzt az ilyen típusú tankönyvekbe. Pl. a Tolnai féle olvasókönyv szervesen épül a munkafüzetre és a munkalapra, vagyis csak együttesen használható. Viszont a munkalap és a munkafüzet mostantól nem lehet a tankönyvjegyzékben. Így, hogy a tankönyv árának felső határát 700 Ft-ra korlátozták, ez a három könyv pl. nem fér bele ebbe az árba. Hogy miért történt ez a korlátozás? Nagyon sok kiadó nagyon rossz minőségű munkafüzeteket készített, egyszínű, papírborítóval, és ezekért ugyanannyi hozzájárulást fizetett az állam, mint egy jó minőségű tankönyvért.

E: Hogyan kapnak visszajelzéseket az iskoláktól?

D A: Közvetlen kapcsolataink vannak iskolákkal és a pedagógusokkal is. Ügynevezett referenciaiskolákat alakítottunk ki. 15 olyan iskolánk van, amelyekkel szerződést kötöttünk. A szerződésnek az a lényege, hogy ezeknek az iskoláknak minden tankönyvünkből ingyen juttattunk egy-egy példányt. Ezen kívül minden évben kedvezményes vásárlási lehetőséget biztosítunk nekik, pl. a szabadkiadványainkból jelentős kedvezménnyel vásárolhatnak többször is, minden fajta korlátozás nélkül. Ezen kívül 50 ezer Ft értékben vásárolhatnak ingyen könyveket a könyvtáraik számára. Cserébe azt kérjük, hogy a készülő új könyveinkről, vagy a már kész, általuk használt tankönyvekről mondjanak véleményt, vagy szervezzenek próbatanítást az új könyveink alapján. Ez a legközvetlenebb kapcsolat, velük nagyon gyakran találkozunk.

Más kapcsolataink is vannak a terjesztőkön keresztül. Az egyik terjesztő hálózatunknál, ami Győr környékén működik és öt megyét lát el, pl. megyénként alkalmazunk egy főállású referenst, akinek az a dolga, hogy járja az iskolákat, bemutatja a könyveinket, összegyűjti a tanárok véleményét, problémáit a kiadóval kapcsolatban. Innen nagyon sok visszajelzés érkezik. Ugyanígy kikérjük a véleményüket a terjesztéssel kapcsolatban is.

Ma 5000 fő körül van a szerzőink száma. Ez a korábbihoz képest csökkent, aminek két oka van: egyrészt nem adunk ki annyi könyvet, mint korábban, főleg a jegyzeteknél és az egyetemi tankönyveknél nagyon jelentős a csökkenés. Ez azért következett be, mert ott teljesen másféle finanszírozást vezetett be a minisztérium. Ezelőtt három évvel az a rendszer működött, hogy a minisztérium írt nekünk egy levelet arról, hogy melyik egyetemi tankönyvet jelentessünk meg. Természetesen azt is megszabták, hogy hogyan nézzen ki, hány ív legyen. Ekkor a kiadó megkereste az egyetemet, megíratta a könyvet. A kiadónak kellett megmondani, hogy milyen példányszámban jelenjen meg. 1500–2000 példányszámban jelentek meg ezek a tankönyvek. A kiadó megcsinálta, a minisztérium kifizette, az egyetem pedig elvitték.

Ma viszont új rendszer működik, ami fejkvótán alapul, tehát minden egyetem hallgatóként kap pénzt. Mondjuk 900 Ft jut egy gyerekre, ezt 10 hónappal kell beszorozni. Az egyetem feladata az, hogy kitalálja és megoldja a saját tankönyvellátását. Lehet tankönyvet készíttetni, lehet a könyvtár bármelyik könyvét tankönyvnek nyilvánítani, vagy házi jegyzetet készíteni. Ez utóbbi terjedt el leginkább, ami odavezetett, hogy az egyetemi tankönyvkiadás gyakorlatilag meghalt. Egy egyetemi tankönyv költsége 3–5 millió Ft között van. Az egyetemeknek nincs ennyi pénzük, így egyszerűbb jegyzeteket készítenek. A korábbi 500 egyetemi tankönyv helyett most csak 30-at készít a kiadó.

E: Milyen átszervezésekre került sor az elmúlt években a kiadón belül?

D A: Jelenleg 190-en dolgoznak a kiadónál, ebben a számban benne van a boltok személyzete is (ez 35 fő), valamint a raktáré (5 fő). Létrejött egy marketing-propaganda osztály, itt 6-an dolgoznak. Így 50 emberrel bővült a kiadó, de természetesen más osztályokon csökkenteni kellett a létszámot, tehát a korábbi évekhez képest kevesebben vagyunk.

E: Rendelkeznek-e külföldi kapcsolatokkal, foglalkoznak-e külföldi tankönyvek megjelenítésével?

D A: A könyvkiadás nyugaton sem nagy nyereségű üzleti vállalkozás, aki meg akar gazdagodni, az nem a könyvkiadást választja. 10 külföldi – főként német – céggel állunk kapcsolatban, és majdnem mindegyiktől hoztunk is könyvet. Körülbelül 40 könyvünk van, amit külföldről vettünk át, ezek többsége nyelvkönyv.

E: Vannak-e sikeres kiadványaik?

D A: A legsikeresebb, világszínvonalú könyvek is mondható, a Tolnai olvasókönyv. A Takács féle matematikakönyvek is sikeresek. Nagyon népszerű az egyik új könyvünk: Kodály Zoltán Énekes könyve. Ha egy új könyvet kiadunk, abból általában néhány ezret szoktak rendelni, mert ekkor még csak ismerkednek vele a tanárok. Ebből a könyvből már több tízezres megrendelés volt eddig. A nyelvkönyvek közül a Kinder Themen a legnépszerűbb. A szabadkiadványok közül vannak klasszikusan népszerű könyveink, pl. az Összefoglaló feladatgyűjtemények matematikából, illetve a nyelvvizsgára felkészítő kiadványok.

E: Gazdaságilag hogyan működik a kiadó, mennyi a nyeresége?

D A: A kiadó nyeresége megközelítőleg bruttó 350 millió Ft volt az elmúlt évben. A működéshez azonban hiteleket veszünk fel állami garanciavállalással. Erre azért van szükség, mert egy tankönyvkiadó egy évben egyszer arat: október-novemberben, viszont egész évben gyártja a könyveket. A köztes időben feléljük, amit kaptunk, de senkinek nincs annyi pénze, hogy a következő évi könyvmennyiséget saját zsebből le tudja gyártani. Ezért van szükség hitelre. Az állami garanciavállalás annyit jelent, hogy elkülönítették 2 milliárd Ft-ot tankönyvgyártásra, amit különböző bankoktól lehet felvenni. Ez kedvezményes hitel, ami azt jelenti, hogy a kamat 24–26%-os. Az állami garanciára azért van szükség, mert a bank csak akkor ad hitelt, ha legalább az összeg kétszeresére van fedezet. Ezt a kiadó, más kiadókhöz hasonlóan nem tudja vállalni.

E: Milyen a viszonyuk a többi kiadóval?

D A: Összesen 63 cég foglalkozik jelenleg tankönyvkiadással. Példányszám tekintetében 58%-át, árbevétel tekintetében 51%-át adjuk a piacnak. Fő vetélytársunk a *Calibra*, az *Apáczai*, és a *Mozaik*, utána csak leszakadva következnek a többiek. Mi a kis kiadókat nem akarjuk megfojtani, nem akarjuk az egész piacot uralni. A tankönyvpiacnak hosszútávon is meghatározói akarunk maradni, nem folytatunk más tevékenységet. A többi kiadó többnyire mással is foglalkozik pl. a Calibra utazási iroda is egyben, de foglalkozik számítógép eladással is. Üzleti alapon működnek, tehát ha nem éri meg nekik, akkor abbahagyják. Mi csak ezzel akarunk foglalkozni továbbra is.

Egy kamarában vagyunk, de vannak olyan kiadók, akikkel nem értünk egyet. Ezek olyan módszereket és eszközöket használnak, amit nem tudunk elfogadni, erkölcstelennek tartjuk, mert nem a könyveket versenyeztetik. Pl. az egyik kiadó nagyobb jutalékot ígér, görögországi utazást és ajándékokat sorsol ki az iskolák között, ha tőlük rendelnek. Ezen a területen nem lehet ilyen módszereket alkalmazni. A könyveket kell versenyeztetni, nem pedig azt, hogy ki ígér nagyobb jutalékot. Egy szappannál, egy rádiónál, egy autónál ennek nincs jelentősége, de egy iskolának aszerint kell választania, hogy milyen módszerrel akar tanítani és kiket akar tanítani, nem aszerint, hogy milyen ajándékokat kínál az adott kiadó. A mi kiadónk is megtehetné ezt, mi is ki tudnánk sorsolni 100 utazást, de nem tartjuk megfelelő módszernek. Ha ilyen farkastörvények uralkodnak el a tankönyvpiacra, akkor ezt a gyerekek sínylik meg. Egyik évben még csak egy kiadó volt, a következő évben 40, ezután pedig 63 kiadó. Ez a fajta növekedés nem természetes. Pl. egy könyv kifejlesztése 3–4 év, és 10 millió Ft-ba kerül. A kiadók többségének nincs pénze, szedett-vedett anya-

gokból csináltak tankönyveket. A minisztérium az idén végre rájött, hogy milyen sok a minősíthetetlen tankönyv, ezért ismét felül fogja bírálni a tankönyvjegyzékben szereplő könyveket. Tehát a minisztérium a tankönyvpiac kialakítása érdekében a tankönyv minőségének a rovására tett engedményeket. Most saját magát bírálja felül. A tragikus ebben az, hogy ha egy tanár elkezd tanítani egy bizonyos könyvből, nem olyan könnyen vált, mivel neki is meg kell tanulni azt a könyvet.

E: Jelenleg hogyan vizsgálják a könyvek elavultságát?

D A: Korábban ez a minisztérium feladata volt, az OPI-val közösen végezték évente. Most ez is a mi feladatunk. Ez egy hosszú távú program, előre kell gondolkodnunk. Ezt egy újabb rendelet szabályozza, aminek az a lényege, hogy ha egy új könyvet a minisztérium elfogad, akkor először a segédtkönyvek listájára kerülhet fel. Ki kell adni, mint segédtkönyvet, majd a kész könyvet újra be kell nyújtani elbírálásra. Ezután kerülhet a tankönyvjegyzékbe. Ennek az az eredménye, hogy kiadunk egy „segédtkönyvet”, és a bírálóbizottság átjavított fejezeteket. Így lesz egy 10 ezer példányban (nyomdai okok miatt ennyi példányszám a minimum) legyártott könyvünk, amivel ezután nem tudunk mit kezdeni. Emellett az átfutási idő is nagyon hosszú, legalább 3–4 év. Ha nem sikerül májusig beadni a bírálóbizottságnak, akkor az a könyv már egy évet csúszik, vagyis a határidőkkel is nagyon vigyázni kell. Egy négy évvel ezelőtti földrajz-könyvvel pedig legfeljebb a Hócipőbe mehetünk.

E: Milyen távlati tervei vannak a kiadónak?

D A: Jelenleg a 2400 féle tankönyvből a Nemzeti Tankönyvkiadó 1421 félélt gyárt. Ebből alapfokú 361, 449 középfokú, 108 gyógypedagógiai, 503 pedig nemzetiségi tankönyv. Mi állandóan szűkítjük a skálát, de mind az általános iskolákban, mind a középiskolákban továbbra is meghatározók szeretnénk lenni, és továbbra is minden alaptantárgyhoz akarunk könyvet kiadni. Hihetetlen nagy választéka van a speciális, fakultációs tankönyveknek, valószerű, hogy ezen a területen fogjuk leginkább szűkíteni a választékokat. A nagy példányszámú alaptankönyveket akarjuk megtartani. Ez az üzleti érdekünk.

(az interjút Fehérvári Anikó készítette)

Oroszlány Péter, az AKG Kiadó pedagógiai koordinátora

E: Mi az Alternatív Közgazdasági Gimnázium specialitása, és hogyan illeszkedik a kiadói tevékenység az iskola profiljához?

OROSZLÁNY PÉTER: Az iskola 1989-ben alakult alapítványi iskolaként, ami azt jelenti, hogy az intézmény fenntartásához szükséges pénzügyi kereteket bővíteni lehet az önkormányzati kvótán felül alapítványi hozzájárulással. Az MKM és a Fővárosi Tanács mellett nagyvállalatok voltak az alapítók, az Állami Biztosító, a Chemolimpex, a Magyar Hitel Bank, a Skála-Coop Rt és a Taurus. Ezek a cégek évente meghatározott összeget átutalnak az iskolának, aminek fejében a létszámból bizonyos hányadot igénybe vehetnek. Az alapításkor az volt az elképzelés, hogy az iskola fenntartásában az önkormányzati, illetve akkor még tanácsi hozzájárulás, az alapítványi támogatások, és az önálló tevékenységből származó bevétel egyharmad-egyharmad arányt képviseljenek. Ez akkor nagyon merész dolognak tűnt, és még ma is nehéz megvalósítani, akkor pedig különösen nehéz volt. Arra nem nagyon volt példa, hogy egy iskola nagy tételben taneszközöket állítson elő, úgy, hogy abból bevételhez jusson. Ez a folyamat négy-öt év alatt jutott el odáig, hogy 1993/94 fordulóján azt kellett mondanunk, hogy ahhoz, hogy ezt a bevételt megtermeljük, teljesen

profi technikára kell áttérni. Nemcsak a könyvek megírását, hanem a terjesztését is meg kell szervezni.

A kiadói tevékenység úgy kezdődött, hogy az iskolának teljesen önálló, egyedi tantervei és tankönyvei voltak, és első lépésben a magunk számára állítottuk elő ezeket kb. 100, 200, maximum 500 példányban, majd egy éven keresztül a tanításban próbáltuk ki őket. Természetesen ilyen alacsony példányszám mellett igen magasak a költségek, és ezek a kiadványok nyomdai szempontból még nagyon kezdetleges technikával készültek. Egyik szponzorunk, az Állami Biztosító nyomtatta ki őket. Az első olyan könyvet, amiről úgy gondoltuk, hogy ezzel már próbálkozhatunk a piacon is, kinyomtattuk 10 000 példányban. Azon már volt bevételünk. Ez egyébként igen szerencsés kiadvány volt, mert a tanulás módszertanának oktatására készült, és ezért általános érdeklődést keltett. Nemcsak a középiskolák, hanem az általános iskolák is láttak benne fantáziát, és nagyon gyorsan el is kelt. Nem volt igazán nagy bevételünk, mert minden tevékenységünkre rányomja a bélyegét, hogy nem vagyunk igazi profik, illetve nagyon a határán vagyunk a profizmusnak. Azt tapasztaltuk, hogy a kezdőket a könyves szakma sokszor kihasználja, tehát a kiadást szervezők például olyan nyomdaköltségeket számoltak fel, ami a nyereségünk jelentős részét elvitte.

Lassan alakult ki, és nagyon szerény mértékű volt a kiadói tevékenységgel kapcsolatos munkamegosztás az iskolán belül. Ez abból állt, hogy felvettünk egy számítógép-technikust, aki bedolgozta magát a kéziratok gondozásába, elsősorban a különböző, egyre fejlettebb szövegszerkesztő és kiadványszerkesztő programok rejtelmeibe. Úgyesen csinálta, de egy idő után szinte minden gond egyedül rá nehezedett. Csak annyi segítsége volt, hogy azok a tanárok, akik vonzalmat éreztek a kiadási tevékenység iránt, segítettek, de ez nem volt szervezeten belülről. Volt felelőse a tantestületen belül, volt koordinátor, de igazából a tényleges munkát ez az egy személy végezte, ő tárgyalt a nyomdákkal is. Egyre jobb technikával, egyre jobb gépekkel, egyre nagyobb mennyiségben állítottuk elő a könyveket. Közben – ezelőtt három évvel – irodalmi szöveggyűjtemény-sorozatunk iránt a Holnap Kiadó érdeklődött. Láttak benne fantáziát, és felajánlották, hogy a teljes, vagyis a tíz kötetből álló sorozatot megjelentetik 5–5000 példányban. Kötöttünk egy számunkra nem túl előnyös szerződést, és ez hozta az első sikerünket. Megkapták a kész kéziratot, és onnan kezdve ők szervezték a kiadást, ezzel terhet vettek le az iskoláról. Mi a terjesztésben nem rendelkezünk elég ismerettel, ezzel ez megoldódott. Ez az eset mutatta meg, hogy a könyveink iránt van igény, és piaci sikerük is lehet, hiszen utánnomásra is sor került.

1993 második felére annyira megnőtt a könyvek száma, hogy nem maradhatott fenn tovább az eredeti struktúra, vagyis az, hogy egy ember intéz mindent. Akkor döntés elé kerültünk. Két út kínálkozott. Az egyik az volt, hogy az irodalmi sorozat mintájára a könyveinket külső kiadóknak adjuk, és ők azt csinálnak vele, amit akarnak. Nekünk ebben az esetben annyi hasznunk lett volna, mint az említett konkrét esetben is, hogy kaptunk volna néhány évre elegendő ingyen példányokat annak fejében, hogy átadtuk a kiadás jogát, illetve hogy közösen adtuk ki a könyveket. Ez sem jelentéktelen dolog, de az elérhető nyereségtől azért még messze van. A másik elképzelés az volt, hogy még egy kis pénzt fordítunk fejlesztésre, s mivel a könyveink elég sok helyen tetszettek, kiépítjük azt a szervert, amely jó minőségben tud tankönyvet előállítani és terjeszteni, illetve kiadóként működni az iskola, illetve az alapítvány kebelén belül. Ugyanis valójában az alapítvány az, amire az egész könyvkiadási tevékenység támaszkodik.

E: Honnan volt pénzünk a fejlesztésre?

O P: Minden kis kiadónak a forrás jelenti az alapvető problémát. Nekünk is az okozta a dilemmát, hogy belevágjunk-e, nem lesz-e bukás. Alapvető feltétel volt, hogy nem kockáztathatjuk magát az alapítványt. Akkor úgy ítéltük meg, hogy bizonyos kereteken belül